

ВРЕМЕ Е ЗА НОВА ЧЕРВЕНА КНИГА НА БЪЛГАРИЯ

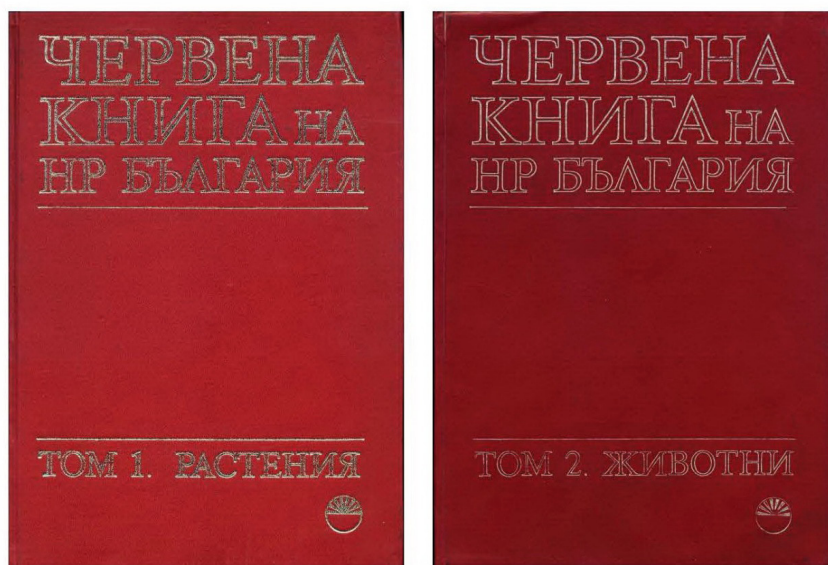
Златозар Боев

Национален природонаучен музей – БАН, София (България)

Резюме. Представени са първото (1984 – 1985) и второто (2011) издание на Червената книга на България. Сравнени са предимствата и недостатъците на двете издания. Изтъкната е необходимостта от създаването на ново, трето издание на Червената книга.

Ключови думи: защита на природата; опазване на биологичното разнообразие; застрашени растения и животни; Червени книги; българска природа

Червената книга в България приближава своя 50-годишен юбилей. През 1979 г. десетилетните усилия на орнитолога Николай Боев (1922 – 1985) се увенчават с успех и Президиумът на Българската академия на науките утвърждава предложената от него работна програма за съставянето на Червена книга, посвещава изданието на 1300-годишнината от създаването на Българската държава и определя главната редколегия и работните колективи. По ред причини изданието закъснява и първият му том (Velchev, 1984), за растенията, излиза от печат през 1984 г., а вторият (Botev & Peshev, 1985) – за животните, през 1985 г. (фиг. 1).

Фигура 1. Предните корици на двата тома на първото издание на Червената книга на Народна република България

Настъпилите скоро след това социално-икономически промени в страната през 1989 г. се отразиха силно върху всички компоненти на българската природа. Особено драстично те засегнаха живата природа – растителния и животинския свят. Този период у нас съвпадна с началната компютризация на научната дейност (и не само!) и дигитализацията на научната информация. Постепенно, но в сравнително кратки срокове се създадоха големи масиви от информация за разпространението, числеността, местообитанията и други въпроси от биологията на растителните и животинските видове.

През този период бяха учредени и две от най-влиятелните днес природозащитни организации в България – Българското дружество за защита на птиците (национален представител на BirdLife International) и Федерацията на природозащитните сдружения „Зелени Балкани“, и двете през 1988 г. Чрез активната дейност на многобройните си членове те допринесоха неимоверно много за изучаването и опазването на българската природа.

Всички тези обстоятелства се оказаха благоприятни предпоставки за създаването на интердисциплинарен екип от зоолози, ботаници, еколози и др., който под ръководството на БАН през 2011 г. завърши и отпечата второто издание на националната ни Червена книга. Това издание бе осъществено в 3 тома – т. 1. „Растения и гъби“ (Peev, 2011), т. 2. „Животни“ (Golemanski, 2011) и т. 3 „Природни местообитания“ (Biserkov, 2011) (фиг. 2). Данните за

второто издание бяха събирани почти 10 години и макар че то излезе през 2011 г., всъщност отразява статуса на видовете по данни с 5 – 6-годишна давност, т.е. към 2005 г. Това издание, макар че има отделен том за състоянието на природните местообитания в страната, всъщност поне за видовете гръбначни животни се оказва с доста по-оскъдна информация, отколкото предишното от 1985 г. Неговите карти за разпространението на видовете обаче са несравнимо по-прецизни. То бе изготвено и от много по-голям авторски колектив и категоризацията на видовете бе в съответствие с международно признатите категории според Международния съюз за защита на природата (IUCN).

Фигура 2. Предните корици на трите тома на второто издание на Червената книга на Република България

То имаше и още един недостатък, който не е за пренебрегване. Десетки видове гръбначни животни, които имат висок консервационен статус и де юре са включени в Червената книга, всъщност не са разработени. За тях няма написани статии в книгата и те фигурират само в табличен списък в края на т. 2. Само птиците и бозайниците са 63 вида, включени в 3 категории.

В категорията „С недостатъчно данни“ (Data Deficient – DD) са 11 вида: черноморска къртица, северен полунощен прилеп, черноморски обикновен делфин, скално каменарче, трънковче, полски цвъркач, мустакато шаварче, водно шаварче, жалобна мухоловка, лещарка и мраморна патица.

В категорията „Почти застрашени“ (Near Threatened – NT), за които също няма написани видови очерци, са 12 вида: голям подковонос, остроух нощник, голям нощник, кафяв дългоух прилеп, обикновен заек, катерица, горски сънливец, лешников сънливец, снежна полевка, гюнтерова полевка, воден дърдавец и гарван.

„Слабо засегнати“ (Least Concern – LC) са 40 вида: белогръд таралеж, обикновена къртица, обикновена кафявозъбка, малка кафявозъбка, малка водна земеровка, голяма водна земеровка, етруска земеровка, белокоремна белозъбка, малка белозъбка, малък подковонос, нощник на Бранд, мустакат нощник, нетереров нощник, сив дългоух прилеп, ръждив вечерник, прилепче на Натузий, кафяво прилепче, прилепче на Сави, полунощен прилеп, двуцветен прилеп, заек подземник, обикновен сънливец, полска мишка, жълтогърла горска мишка, обикновена горска мишка, малка горска мишка, източносредиземноморска домашна мишка, степна домашна мишка, воден плъх, кафява горска полевка, обикновена полевка, източноевропейска полевка, подземна полевка, сляпо куче, обикновена калугерица, малък зеленоног водобегач, червеноопашат крайбрежен бекас, късокрил кюкавец, планински певец и сивоглава овесарка.

Цялото това изброяване има смисъл. Добре е да се знае, че не за 63, а за двойно повече видове животни, включени във второто издание на Червената книга на България, в нея за тях няма написани статии. Това означава, че освен евентуално някой тесен специалист у нас никой не знае и не може да научи за състоянието, заплахите, разпространението, числеността, опазването и др. на всички тези животни! Излиза, че за около 8,5 % от гръбначните животни в България нямаме достъпна природозащитна информация. В нашия информационен век това е недопустимо. Само това е достатъчно основание да предприемем стъпки към написването на една нова Червена книга на България.

Ето обаче и един още по-сериозен довод за новото, трето издание. През последните 20 години, откакто приключи работата по събирането на данни за второто издание, поне в животинския свят на България настъпиха немалко сериозни промени. В България бе открит и описан нов вид бозайник за световната наука – странджанската къртица (*Talpa martinorum*), вид с изключително ограничено разпространение и с безспорно висок консервационен статус (фиг. 3).

Фигура 3. Странджанска къртица. Сн.: Недко Недялков

През този период в българската природа самостоятелно и „доброволно“ се завърнаха два изчезнали вида – евроазиатският рис (фиг. 4) и евроазиатският бобър (фиг. 5). В предишните издания те или бяха изключени, или присъстваха с категорията „изчезнал“ (Extinct – EX).

Фигура 4. Евроазиатски рис. Сн.: Йордан Кошев

Фигура 5. Евроазиатски бобър. Сн.: Николай Коджабашев

Подобно е положението и с черния (фиг. 6) и белоглавия (фиг. 7) лешояд. От първия (в началото на 2026 г.) в страната вече има над 100 птици с поне 14 размножаващи се двойки, а от втория (през януари 2026 г.) – 654 птици с поне 200 двойки. В последното издание на Червената книга черният лешояд е включен като „изчезнал“, а белоглавият – като „застрашен“ (Endangered – EN). Морският орел бе включен като „уязвим“ (Vulnerable – VU) вид, а днес в

страната гнездят между 50 и 70 двойки и числеността му продължава да се увеличава.

Фигура 6. Черни лешояди. Сн.: Георги Герджиков

Фигура 7. Белоглави лешояди. Сн.: Любомир Христов – Лупи

На 17.05.2025 г. в природния парк „Сините камъни“ бяха освободени първите три млади мъжки брадати лешояда. Половин година по-късно само един от тях (с името Боев), но вече повъзмъжал, продължаваше да се рее над

Фигура 9. Графична рисунка брадат лешояд на Николай Боев от 1949 г. (вляво), послужила за прототип на широко разпространената съвременна емблема на българската природозащита (вдясно)

Има и още една причина. През последните години молекулярните методи доведоха до редица промени в систематиката на растенията и животните. Много от тях смениха своите имена. Най-често тези промени засягат родовата им принадлежност. Уязвимото (Vulnerable – VU) лятно бърне (*Spatula querquedula*) е включено във второто издание със старото си име *Anas querquedula*. Критично застрашената (Critically Endangered – CR) в световен мащаб понто-каспийска (нордманова) скачаща мишка (*Sicista loriger*) във второто издание присъства със старото си, вече невалидно име (*Sicista subtilis*). Почти застрашената (Nearly threatened – NT) европейска снежна полевка (*Chionomys syriacus*) във второто издание е също със старо название (*Chionomys nivalis*). Такива примери има с десетки.

Новото издание може да бъде новаторско и в още един аспект. Съвсем не е необходимо то да бъде илюстрирано с цветни рисунки и снимки на видовете растения и животни. Червената книга не е албум или техен илюстриран определител. Изобилието от визуални изображения в многобройни медии и издания напълно обезсмисля нейното илюстриране. Спестените от стотиците рисунки средства биха могли да се използват за изработването на по-прецизни карти на разпространението на видовете или за създаването на по-аналитични и по-обхватни текстове за тях.

Ако се върнем към първото издание на Червената книга, посветено на 1300-годишнината от създаването на българската държава (чествано през 1981 г.), не на шега бихме могли да започнем работата по третото нейно издание и да го посветим на 1400-годишнината на българската държавност, която ще честваме официално през 2032 г. Нови разкрития на наши историци сочат 632 г. за достоверната дата на учредяването на държавата ни.

Опазването на природата в страната ни е най-прекият израз на неподправения патриотизъм, защото фактически цялата природа на нейната територия е нашата Родина. В това отношение една нова Червена книга на България като червен светофар би ни сигнализирала за най-сериозните провали в природозащитата за да ги избегнем. През последните десетилетия природата ни бързо се променя. Време е научната общност да се мобилизира за създаването на третото издание на „Червена книга на Република България“.

ЛИТЕРАТУРА

- Бисерков, В. (Ред.). (2011). Червена книга на Република България. *Том 3. Природни местообитания*. ИБЕИ – БАН & МОСВ.
- Ботев, Б., & Пешев, Ц. (Ред.). (1985). Червена книга на НР България. *Том 2. Животни*. Българска академия на науките.
- Велчев, В. (Ред.). (1984). Червена книга на НР България. *Том 1. Растения*. Българска академия на науките.
- Големански, В. (Ред.). (2011). Червена книга на Република България. *Том 2. Животни*. ИБЕИ – БАН & МОСВ.
- Пеев, Д. (Ред.). (2011). Червена книга на Република България. *Том 1. Растения и гъби*. ИБЕИ – БАН & МОСВ.

REFERENCES

- Biserkov, V. (Ed.). (2011). *Red Book of the Republic of Bulgaria. Volume 3. Natural habitats*. IBEI – BAS & MOEW.
- Botev, B., & Peshev, T. (Ed.). (1985). *Red Book of the Republic of Bulgaria: Volume 2. Animals*. Bulgarian Academy of Sciences.
- Golemanski, V. (Ed.). (2011). *Red Book of the Republic of Bulgaria. Volume 2. Animals*. IBEI – BAS & MOEW.
- Peev, D. (Ed.). (2011). *Red Book of the Republic of Bulgaria. Volume 1. Plants and Mushrooms*. IBEI – BAS & MOEW.
- Velchev, V. (Ed.). (1984). *Red Book of the Republic of Bulgaria. Volume 1. Plants*. Bulgarian Academy of Sciences.

IT IS TIME FOR A NEW RED BOOK OF BULGARIA

Abstract. The first (1984 – 1985) and second (2011) editions of the Red Data Book of Bulgaria are presented. The advantages and disadvantages of the two editions are compared. The need for the creation of a new third edition of the Red Data Book is highlighted.

Keywords: nature protection; biodiversity conservation; endangered plants and animals; Red Data Books; Bulgarian nature

✉ **Prof. Zlatozar Boev, DSc.**

ORCID iD: 0000-0002-8049-7509

National Museum of Natural History

Bulgarian Academy of Sciences

1, Tsar Osvoboditel Blvd.

1000 Sofia, Bulgaria

E-mail: boev@nmnhs.com

zlatozarboev@gmail.com